

Stop **Wapenhandel**

Fossiele oorlog: over klimaatverandering, militarisme en wapenhandel

Wendela de Vries, maart 2019

Inleiding

Iedereen krijgt met klimaatverandering te maken, ook de krijgsmacht. Die ziet het probleem vooral als veiligheidsprobleem waarop ze moet reageren. Bijvoorbeeld als ordehandhaver wanneer klimaatconflicten uit de hand dreigen te lopen. Daarvoor moet dan natuurlijk budget komen, en het risico bestaat dat dit budget uit klimaatpotjes gehaald gaat worden. Ook de wapenindustrie, die voortdurend op zoek is naar nieuwe afzetmarkten, ziet hier mogelijkheden.

Maar de krijgsmacht speelt zelf een belangrijke rol in het ontstaan en in stand houden van klimaatverandering, en de wapenindustrie profiteert.

Grondstoffen en 'strategische commons'

Bij nationale feestdagen zoals 5 mei wordt het beeld neergezet van een krijgsmacht die ons verdedigt tegen een inval van een buitenlandse vijand. Maar dat is maar een deel van de taak van de krijgsmacht. De andere hoofdtaak van Westerse krijgsmachten is het veiligstellen van de aanvoer van grondstoffen voor onze economie, met name fossiele brandstof. Von Clausewitz zei het al: oorlog is voortzetting van de politiek met andere middelen. De krijgsmacht is de militaire arm van de vrije marktpolitiek.

Bij vrijwel alle grote oorlogen van de afgelopen decennia speelde toegang tot grondstoffen, met name fossiele brandstof, een grote rol. "Ook de bescherming van de verbindingen die onze veiligheid garanderen en welvaart genereren, flow security, is een belangrijk onderdeel van de strategie." schrijft de regering in de Geïntegreerde

Buitenland- en Veiligheidsstrategie 2018-2022.¹ Ter verdediging van Nederlandse economische belangen, volgens de Grondwet: “Ten behoeve van de verdediging en ter bescherming van de belangen van het Koninkrijk” moet de krijgsmacht wereldwijd kunnen optreden, een 'expeditionaire krijgsmacht' zijn, met bijbehorende zware bewapening als onderzeeboten en F-35 gevechtsvliegtuigen. Juist deze zware wapensystemen zijn bijzonder lucratief voor de wapenindustrie; zo is de F-35 het duurste wapensysteem ooit, en is voor nieuwe onderzeebootcapaciteit in Nederland 4 miljard gereserveerd.² Overigens nog voordat het parlement zich erover heeft uitgesproken.

Wie militair de baas is over de 'strategische commons', de vrije doorvaartroutes op zee, kan in geval van oorlog de tegenstander behoorlijk dwars zitten. De Verenigde Staten mogen hun wereldhegemonie op economisch terrein verloren zijn aan China, op militair gebied zijn ze superieur. China moet 90% van al zijn olie importeren en is daardoor kwetsbaar. De NAVO roept in zijn Strategisch Concept 2010 lidstaten op om "capaciteit te ontwikkelen om bij te dragen aan energiezekerheid, inclusief de bescherming van kritische energie-infrastructuur en doorvoergebieden en -lijnen (...)"³ Nederland draagt daar met zijn expeditionaire krijgsmacht op hoog niveau aan bij; juist aan bewapening voor dit soort taken – wereldwijd inzetbare luchtmacht en marine- wordt een groot deel van het Defensiebudget besteed.

Fossiele oorlogen

Vooraf het Midden-Oosten betaalt een hoge prijs voor het streven naar controle over fossiele brandstof. De officiële reden voor de militaire inval in Irak in 2003 door de VS en bondgenoten was de – later gefabriceerd gebleken – bewering van Amerikaanse inlichtingendiensten dat Irak massavernietigingswapens bezat. Ook de Nederlandse politiek en publieke opinie ging grotendeels in dit verhaal mee.⁴ De wapenindustrie en private militaire bedrijven voeren er wel bij, de Irakezen betaalden een hoge prijs: sinds de omverwerping van het regime van Saddam Hoessein – in de jaren '80 nog beschouwd als Westerse bondgenoot – zijn bij het voortdurend geweld minimaal 183,030 burgers omgekomen.⁵ Al in 2004 verklaarde toenmalig Amerikaanse vice-president Dick Cheney: “Olie is uniek omdat het zo strategisch is. We praten hier niet over zeepoeder of vrijetijdskleding. Energie is echt fundamenteel voor de wereldeconomie. De Golfoorlog was een weerslag van die werkelijkheid.” Irak beschikt over een van de grootste olievoorraden ter wereld.⁶

Ook bij andere conflicten in de regio speelt controle over grondstoffen een grote rol. Jemen bijvoorbeeld ligt zeer strategisch aan de monding van de Rode Zee, waar belangrijke

¹ Wereldwijd voor een veilig Nederland – <https://www.rijksoverheid.nl/binaries/rijksoverheid/documenten/rapporten/2018/03/19/notitie-geintegreerde-buitenland--en-veiligheidsstrategie-gbvs/Notitie+GBVS.PDF>

² <http://www.stopwapenhandel.org/node/2130>

³ NATO's role in energy security 14 Sep. 2018 https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49208.htm

⁴ <https://www.vn.nl/leugens-over-leugens/>

⁵ <https://www.iraqbodycount.org/>

⁶ <https://www.brookings.edu/research/how-much-oil-does-iraq-have/>

mondiale scheepvaartroutes lopen. Hier ziet het Westen graag een bevriende regering, en niet een regering die mogelijk sympathiek staat tegenover Iran. In Jemen wordt oorlog gevoerd onder leiding van Saoedi-Arabië en de VAE, die daarvoor op grote schaal Westerse wapens kopen. De Saoedische luchtmacht kreeg bij hun bombardementsvluchten hulp van het Amerikaanse leger.⁷ Oorlogen hebben vaak meerdere oorzaken. De oorlog in Jemen is een binnenlands conflict tussen bevolkingsgroepen maar gaat ook om de controle van Westerse landen over de aanvoerroutes van grondstoffen.

Intussen betreedt de VS ook zelf de energiemarkt. President Trump heeft meteen na zijn aantreden alle milieumaatregelen die beperkingen oplegden aan het oppompen van fossiele brandstoffen geschrapt.⁸ De Amerikaanse energiesector is dan ook een grote sponsor van de Republikeinse partij⁹. De afgelopen maanden oefende de Amerikaanse regering druk uit op de EU, onder meer tijdens NAVO-bijeenkomsten, om meer Amerikaans uit schalie gewonnen LNG gas te importeren, en te stoppen met de import van Russisch gas.¹⁰ Dat veroorzaakt tweespalt in de EU. Vooral de oostelijke lidstaten vrezen voor een Rusland dat de energietoevoer kan afsluiten. Daar bleek het tijdens de oorlog in de Oekraïne ook toe bereid. Maar niet iedereen in de EU zit te wachten op het milieuonvriendelijke en dure Amerikaanse LNG.¹¹ Intussen investeert Duitsland met het Russische Gazprom en onder meer Shell in de North Stream 2 pijplijn voor gasimport uit Rusland. De allerbelangrijkste factor, namelijk dat fossiele brandstof sowieso moet worden afgebouwd en de investeringen naar duurzame bronnen moeten, speelt in de discussie zelfs geen marginale rol.

Strategische en economische belangen lopen hier op een gevaarlijke manier door elkaar: de VS hebben geen belang bij een verbetering van de verstandhouding tussen de EU en Rusland als ze hun LNG willen verkopen.

Wapens voor petrodollars

De grote sommen geld die worden verdiend aan de verkoop van fossiele brandstof vloeien voor een belangrijk deel weer terug met de aankoop van wapens. Het Midden-Oosten is de grootste klant van de Europese wapenindustrie, ondanks Europese wapenexportregels¹² die bedoeld zijn om te voorkomen dat wapens terechtkomen in conflictregio's, bij dictators of bij mensenrechtenschenders. De Golfstaten Qatar, Bahrein, VAE, Oman, Saudi-Arabië en Koeweit gaven in 2018 samen 4,05 miljard dollar uit aan defensie.¹³ Ze hebben nauwelijks eigen wapenindustrie, vrijwel alles wordt geïmporteerd. Vooral de export naar Saoedi-Arabië en de VAE wordt door vredes- en

⁷ <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/yemen-war-us-stop-inflight-refuelling-saudi-coalition-jets-conflict-a8627701.html>

⁸ http://www.tomdispatch.com/blog/176384/tomgram%3A_michael_klare%2C_militarizing_america%27s_energy_policy

⁹ <https://www.opensecrets.org/industries/indus.php?cycle=2018&ind=E>

¹⁰ <https://euranetplus-inside.eu/us-lng-imports-in-eu-markets-will-decide/>

¹¹ <http://www.foeeurope.org/search/foee/LNG>

¹² <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:335:0099:0103:nl:PDF>

¹³ <https://www.aljazeera.com/news/2018/04/gulf-cooperation-council-arms-race-sells-180412125953374.html>

mensenrechtengroepen aangeklaagd vanwege de oorlog in Jemen¹⁴. Toch is het maar in enkele landen (waaronder Nederland) gelukt om deze export aan banden te leggen. Wapenleveranties geven Europese landen invloed in de regio. Met de aankoop van wapens worden landen voor lange tijd gebonden aan de leverancier, want bij een wapendeal hoort een langjarig contract voor onderhoud en reserve-onderdelen. Door wapenexport worden Golfstaten voor 15 tot 25 jaar afhankelijk van het leverende land. Naast politiek voordeel en opbrengst uit verkoop is er nog een ander financieel voordeel bij deze grootschalige wapenexport. Meer export leidt tot meer omzet, en dus lagere productiekosten voor de Europese industrie. Op die manier kunnen Europese landen hun eigen wapens goedkoper aanschaffen – wapenexport scheelt direct op de defensiebegroting. Er zijn grote belangen bij in stand houden van de kringloop tussen wapens en olie.

Klimaatconflicten tussen rijk en arm

Klimaatverandering maakt inmiddels vast onderdeel uit van militaire planning. Behalve in het Witte Huis, waar president Trump klimaatverandering als risicofactor uit de Amerikaanse National Security Strategy heeft laten schrappen.¹⁵ In de EU Common Global Security Strategy¹⁶ wordt klimaatverandering al in 2003 een bedreiging genoemd voor veiligheid en stabiliteit van de Unie, zonder daar overigens conclusies aan te verbinden. Concreter is bijvoorbeeld de Franse Defence and National Security Strategic Review 2017¹⁷ waarin klimaatverandering als groeiend veiligheidsrisico wordt beschreven voor de Franse semi-kolonies in de Sahel (Niger, Mali, Mauretanië, Tsjad), voor Zuidoost-Azië (Bangladesh en Pakistan) en voor de eilanden in de Stille Oceaan, waaronder Frans-Polynesië, voorheen testlocatie voor Franse atoombommen.¹⁸ In de Nederlandse Defensienota 2018 komt het woord klimaatverandering niet voor, maar er zijn wel zorgen over 'natuurrampen (...) in het Caribisch gebied' en de 'instabiele veiligheidssituatie en conflict in de ring rond Europa: het Midden-Oosten, Noord-Afrika en delen van de sub-Sahara en West-Afrika.'¹⁹

Oorlogen hebben meestal meer dan een oorzaak en klimaatverandering is een 'threat multiplier' die bestaande spanningen versterkt.²⁰ Extreem weer en overstromingen, en de verminderde beschikbaarheid van zoet water en vruchtbare grond leiden tot toenemende schaarste en competitie over bestaansmogelijkheden. De conflicten die daaruit voortkomen hoeven niet altijd tot geweld te escaleren, maar zeker in arme landen waar de marges smal zijn is het risico groot. Conflicten kunnen spelen binnen landen maar ook

¹⁴ <https://www.nytimes.com/2018/08/28/world/middleeast/un-yemen-war-crimes.html>

¹⁵ <https://www.theguardian.com/us-news/2017/dec/18/trump-drop-climate-change-national-security-strategy>

¹⁶ https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/pages/files/eugs_review_web_13.pdf

¹⁷ <https://www.defense.gouv.fr/layout/set/popup/content/download/520198/8733095/version/2/file/DEFEN+CE+AND+NATIONAL+SECURITY+STRATEGIC+REVIEW+2017.pdf>

¹⁸ <https://www.defense.gouv.fr/content/download/539178/9257163/file/Plaquette-DefClim-2018.pdf>

¹⁹ <https://www.defensie.nl/binaries/defensie/documenten/beleidsnota-s/2018/03/26/defensienota-2018/210318+Defensienota+definitief.pdf>

²⁰ https://www.cisl.cam.ac.uk/resources/publication-pdfs/ipcc-ar5-defence-briefing-web-en.pdf/at_download/file

tussen landen, zoals conflicten over het water van grensoverschrijdende rivieren. Ontwikkelingsorganisaties en krijgsmacht proberen het concept "Responsibility to Prepare" ingang te doen vinden in conflictpreventie en vredehandhaving van EU en VN. Bijvoorbeeld door het introduceren van klimaatindicatoren in 'early warning' systemen voor fragiele staten.²¹

In de concurrentiestrijd om water en vruchtbare grond leggen arme en kwetsbare groepen het af tegen rijke en machtige partijen. Er is veel vraag naar land voor de productie van voedselgewassen, veeteelt of biobrandstof, meestal voor export. Landen als Saoedi-Arabië en China bijvoorbeeld stellen hun voedselvoorziening veilig²² door de aankoop van grond in armere delen van de wereld, vaak ten koste van lokale voedselvoorziening. Ook grote bedrijven kopen grond of eigenen zich dat toe, gesteund door overheden die hun eigen bevolking onvoldoende beschermen, door corruptie, onwil of onmacht. Militairen verdedigen de belangen van de rijke landen en grote bedrijven tegenover burgerverzet. Mensen die protesteren tegen milieuschade en verlies van land en bestaansmogelijkheden krijgen niet zelden te maken met een repressieve militair en of paramilitaire reactie.²³ Vooral nomadische en inheemse bevolking is kwetsbaar, hun juridisch positie is meestal niet sterk of wordt domweg genegeerd. Regelmatig worden leiders van burgerprotest tegen grote bedrijven gericht 'geëlimineerd': in 2017 beschreef Global Witness 201 gevallen van mensen die werden vermoord omdat ze opkwamen voor hun leefomgeving. Militairen waren verantwoordelijk voor tenminste 30 van deze moorden²⁴.

Ook bij protesten tegen vervuiling door fossiele brandstofwinning, of ongevraagd grondgebruik voor transportpijpleidingen, spelen militairen een rol. Er zijn al verschillende rechtszaken aangespannen (en soms gewonnen) tegen de rol van Shell in Nigeria. Op dit moment loopt een aanklacht van de weduwen van vermoorde Nigerianen, die stellen dat het bedrijf de regering aanspoorde het leger in te zetten tegen burgerprotesten²⁵. De Nederlandse wapenindustrie leverde onder meer patrouillevaartuigen aan het Nigeriaanse leger, die kunnen worden ingezet voor het vervoer van troepen naar 'brandhaarden'.²⁶ De regering keurde deze uitvoer goed met een expliciete verwijzing naar de belangen van Shell in Nigeria.

In de Verenigde Staten worden bij hardnekkige protesten tegen de fossiele brandstofindustrie steeds zwaarder bewapende en militair getrainde politie ingezet.²⁷ De regering Trump heeft het onbeperkt winnen van fossiele brandstof tot zaak van Nationale Veiligheid verklaard; protesterende burgers kunnen hun borst nat maken.²⁸ Bij protesten tegen de aanleg van de Dakota Access oliepijplijn door inheems gebied in de VS kregen actievoerders te maken met private beveiligingsfirma's die eerder werkten voor het Amerikaanse leger in Irak en Afghanistan.²⁹

²¹ https://www.clingendael.org/sites/default/files/2018-06/Report_Europe_Responsibility_to_prepare.pdf.

²² Michael T. Klare, *The race for what's left*, uitgever, jaar, Pp 15-87

²³ <https://www.theguardian.com/global/2014/jan/07/honduras-dirty-war-clean-energy-palm-oil-biofuels>

²⁴ https://www.globalwitness.org/documents/19595/Defenders_report_layout_AW4_update_disclaimer.pdf

²⁵ <https://www.trouw.nl/home/shell-en-nigeria-hebben-mijn-man-gedood-zegt-nigeriaanse-weduwe-tegen-de-rechter~add27bd1/>

²⁶ <http://www.stopwapenhandel.org/publicaties/2010/springstoffeb>

²⁷ <https://www.theguardian.com/us-news/2015/sep/14/police-military-weapons-urban-shield-expo>

²⁸ <https://www.resilience.org/stories/2018-02-14/the-strategy-of-maximal-extraction/c>

²⁹ <https://theintercept.com/2017/05/27/leaked-documents-reveal-security-firms-counterterrorism-tactics-at->

Klimaatmigranten en militaire inzet

Vrijwel alle militaire planners zijn het erover eens dat toenemende migratie het grootste veiligheidsprobleem is dat door klimaatverandering wordt veroorzaakt. Hele gebieden zullen onleefbaar worden en miljoenen mensen, met name uit armere delen van de wereld, zullen op zoek moeten naar een andere woonplaats³⁰. Een deel van deze klimaatvluchtelingen zal kansen in het buitenland gaan zoeken. Onder meer door het Europees Parlement wordt geprobeerd om een definitie van 'klimaatvluchteling' vast te stellen. Maar makkelijk is dat niet, want ook voor migratie geldt: klimaat is een 'multiplier' en als oorzaak nauwelijks te isoleren.³¹ Wel kunnen onderzoeksmodellen een relatie aantonen tussen klimaatverandering, conflicten en migratie.³²

De rijke landen, die de voornaamste veroorzakers van klimaatverandering zijn, proberen met een beleid van muren en bewakingstechnologie migranten buiten hun grenzen te houden. De muur die Trump wil bouwen aan de zuidgrens van de VS is daarvan een extreem voorbeeld; de komst van migranten uit Latijns-Amerika wordt mede gedreven door voedselonzekerheid ten gevolge van klimaatverandering.³³ Ook Europa investeert veel in het afsluiten van grenzen. De Europese markt voor grensbewakingstechnologie, die vooral wordt bediend door wapenbedrijven als Airbus, Leonardo, Safran en Thales, groeit op dit moment met ongeveer 8% per jaar.³⁴ Het budget van het Europese grensbewakingsagentschap Frontex steeg van €143 miljoen in 2015 tot €322 miljoen in 2020. Er zijn ook Europese militaire operaties voor grensbewaking, soms in samenwerking met de NAVO. Nederland levert marineschepen, kustwachtvliegtuigen en marechaussee aan Frontex en traint onder meer de Libische kustwacht in het onderscheppen en terugsturen van migranten, die in Libië onder mensonterende omstandigheden worden vastgezet.³⁵

Het tegenhouden van migranten vindt niet alleen plaats aan de EU buitengrenzen. Migrant worden al tegengehouden ver voor ze een Europese grens bereiken. Niger bijvoorbeeld, een belangrijk doorreisland voor Afrikaanse migranten en het op een na armste land van de wereld, krijgt van Nederland en Duitsland €10 miljoen voor het opzetten van speciale grensbewakingseenheden.³⁶ Niet alleen worden er grensposten op doorgaande wegen opgezet, ook oases worden bewaakt. De grenscontrole is niet te omzeilen. Wie het toch probeert wordt gepakt of overleeft het niet; er sterven tegenwoordig meer migranten in de woestijn dan er verdrinken op de Middellandse Zee,

[standing-rock-to-defeat-pipeline-insurgencies/](#)

³⁰ <https://news.nationalgeographic.com/2017/08/south-asia-heat-waves-temperature-rise-global-warming-climate-change/>

³¹ [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621893/EPRS_BRI\(2018\)621893_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621893/EPRS_BRI(2018)621893_EN.pdf)

³² https://www.eurekalert.org/pub_releases/2019-01/iifa-nse012219.php

³³ <https://www.theguardian.com/world/2018/oct/30/migrant-caravan-causes-climate-change-central-america>

³⁴ <http://www.stopwapenhandel.org/borderwars2>

³⁵ <https://www.amnesty.nl/actueel/weer-meer-mensen-door-libische-kustwacht-teruggestuurd-naar-onmenselijke-detentiecentra>

³⁶ <https://www.thelocal.de/20181101/germany-netherlands-back-niger-border-force-to-counter-migration>

maar deze slachtoffers blijven grotendeels onzichtbaar.³⁷ Als beloning voor het stoppen van migranten krijgt Niger de komende vier jaar 100 miljoen euro uit het Nederlands ontwikkelingsbudget voor armoedebestrijding, onderwijs en drinkwatervoorziening.³⁸

Krijgsmacht als hulpverlener en ordehandhaver

Voor de toenemende klimaatrampen schuiven militairen zichzelf naar voren als hulpverlener en ordehandhaver. Ze beschikken over mobiliteits- en transportmiddelen en kunnen snel mensen en materiaal paraat stellen. Bovendien biedt deze extra taak mogelijkheid op extra budget en draagt het bij aan imago en zichtbaarheid; niet onbelangrijk voor een sector die kampt met ernstig personeelstekort. In de Defensienota 2018 kondigt minister Bijleveld meer civiel-militaire samenwerking aan. “Met andere veiligheidspartners wordt een zo dekkend mogelijk overzicht opgesteld van relevante civiele en militaire capaciteiten voor nationale crisisbeheersing en de ondersteuning bij rampenbestrijding” aldus de Nota.³⁹

In het Caribisch gebied staat de Nederlandse marine nu al elk jaar van 1 juni tot 1 december stand-by voor “het leveren van humanitaire hulp of handhaven van de openbare orde na rampen of ongevallen, zoals orkaanpassages.”⁴⁰ Toen orkaan Irma in 2017 Sint Maarten naderde vroeg de regering van het eiland deze hulp voor ordehandhaving. Dat Nederlandse media met suggestieve maar weinig onderbouwde berichten over plundering kwamen gaf de aanwezigheid van mariniers en andere militairen nog een extra lading.⁴¹ Maar sommige eilandbewoners vroegen zich af waarom hun eigen hulpdiensten en politie niet voldoende toegerust waren.

Het logistiek ondersteuningsschip van de Nederlandse marine, de Karel Doorman, bracht onder meer bulldozers, graafmachines en schoolmeubilair naar Sint Maarten. Eerder speelde dit schip al een rol bij hulpverlening aan de door Ebola getroffen Afrikaanse westkust. Toch moet men dit schip niet zien als een 'hulpschip'. Het is bedoeld en ontwikkeld voor ondersteuning tijdens militaire operaties. Het is onder meer uitgerust met kanonnen en een landingsdek voor transport- en gevechtshelicopters. Bij een civiel schip zouden andere prioriteiten gesteld zijn, met een ander prijskaartje.

Het is niet zonder risico om hulpverleningstaken door militairen te laten uitvoeren. Civiele hulpverleners en ordehandhavers zijn hiervoor speciaal uitgerust en opgeleid, militairen zijn primair uitgerust en opgeleid om te vechten. Bovendien zal de krijgsmacht hulp aan eigen mensen altijd voor hulp aan burgers (moeten) laten gaan in tijden van nood of oorlog. Daarom kan beter worden geïnvesteerd in het bestrijden van tekortkomingen bij civiele diensten dan in extra militaire middelen.

³⁷ <http://www.stopwapenhandel.org/sites/stopwapenhandel.org/files/Expanding-the-fortress-webMay14.pdf>

³⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2019/02/13/minister-kaag-meer-investeren-in-ontwikkeling-van-niger>

³⁹ <https://www.defensie.nl/downloads/beleidsnota-s/2018/03/26/defensienota-2018>

⁴⁰ <https://www.defensie.nl/onderwerpen/taken-in-nederland/caribisch-gebied>

⁴¹ <https://joop.bnnvara.nl/nieuws/meer-dan-helft-nos-berichtgeving-sint-maarten-gaat-over-plunderingen>

Krijgsmacht als klimaatslactoffer

Dat de Amerikaanse president Donald Trump klimaatverandering als risicofactor heeft laten schrappen uit de Amerikaanse National Security Strategy⁴² duidt op frictie tussen het Witte Huis en het Pentagon. Want de Amerikaanse krijgsmacht heeft juist ernstig last van extreem weer door klimaatverandering. Zo moesten tijdens orkaan Florence in september 2018 dertig Amerikaanse marineschepen hun haven aan de oostkust ontvluchten om te voorkomen dat ze werden stukgeslagen. Bij bosbranden in Californië, ontstaan door extreme droogte en hitte, moest de landmacht in allerlei trainingskampen ontruimen. Naar aanleiding van dit soort gebeurtenissen is in opdracht van het Amerikaanse Congres begin dit jaar een rapport gepresenteerd over de effecten van klimaatverandering voor de Amerikaanse krijgsmacht.⁴³ Daarin wordt de klimaatkwetsbaarheid geïnventariseerd voor 79 militaire faciliteiten in de VS. Oplossingen variëren van versterkte damwanden bij marinehavens tot drijvende bodemplaten onder legerkampen op de smeltende permafrost in Alaska. Al wordt het rapport door het Witte Huis gebagatelliseerd, nu de krijgsmacht serieuze problemen rapporteert wordt klimaatverandering ook voor veel Republikeinen een onontkoombaar vraagstuk. Het meest kwetsbaar zijn de strategisch zeer belangrijke basissen op eilanden in de Stille Oceaan ("dichter bij Pyongyang dan bij Washington"), die worden bedreigd door toenemende orkanen en een tekort aan zoet water.⁴⁴ Daarvoor is een oplossing nog niet in zicht.

Krijgsmacht gaat groen

Energie-onafhankelijkheid is een strategisch belang;⁴⁵ voor het winnen van een oorlog is brandstof essentieel. Als krijgsmachten werken aan verduurzaming doen ze dat om afhankelijkheid van aanvoerroutes en buitenlandse leveranciers te verkleinen. Krijgsmachten zijn grootverbruikers van fossiele brandstoffen en het leger van de Verenigde Staten is de grootste energieslurper ter wereld. De Amerikaanse marine gebruikt zo'n 5 miljard liter brandstof per jaar, de luchtmacht zelfs 9 miljard. Naast dat het handenvol geld kost, maakt de afhankelijkheid van fossiele brandstof een krijgsmacht ook logistiek kwetsbaar. Vooral een 'expeditionaire krijgsmacht' zoals NAVO-landen die hebben, die wereldwijd inzetbaar is, is de afhankelijkheid van lange, gevaarlijke aanvoerlijnen problematisch. Dat bleek tijdens de oorlog in Afghanistan, waar tankauto's met brandstof duizenden kilometers moesten rijden langs moeilijk te beveiligen wegen. Dat kostte veel geld en veel mensenlevens. Daarom ontwikkelen krijgsmachten met grote innovatiesubsidies duurzame producten en technologieën voor militaire toepassing, die in de ongesubsidieerde civiele markt geen kans krijgen.⁴⁶

⁴² <https://www.theguardian.com/us-news/2017/dec/18/trump-drop-climate-change-national-security-strategy>

⁴³ Report on Effects of a Changing Climate to the Department of Defense
<https://www.documentcloud.org/documents/5689153-DoD-Final-Climate-Report.html>

⁴⁴ <https://joop.bnnvara.nl/opinies/wie-bescherm-t-het-drinkwater-van-het-eiland-guam>

⁴⁵ <https://www.forces.net/technology/frontline-tech-how-militaries-are-going-green-and-cutting-costs>

⁴⁶ <https://www.nrdc.org/experts/christian-stirling-haig/budget-deal-fuel-pentagon-green-energy-blitz>

Ook de Nederlandse krijgsmacht verduurzaamt. De hele overheid moet tenslotte verduurzamen en Defensie, met al zijn zware transportmiddelen, is een grote uitstoter van broeikasgassen. Voorbeelden van lopende duurzaamheidsprojecten zijn de F-16s van vliegbasis Leeuwarden, die sinds begin dit jaar voor 5% vliegen op biobrandstof op basis van frituurvet.⁴⁷ En de uitgezonden militairen in legerkamp Castor in Mali kregen een groot deel van hun energie van 1.700 zonnepanelen.

De duurzaamheidsplannen van defensie zijn beschreven in de Operationele Energiestrategie en in de Defensie Energie- en Milieubeleidsnota, die in april 2019 geactualiseerd en samengevoegd tot DEM 2019-2022 aan de Kamer zullen worden aangeboden. De krijgsmacht streeft ernaar in 2050 de fossiele brandstofgebruik met 70% te hebben gereduceerd ten opzichte van 2010, en voor langere duur operaties te kunnen uitvoeren zonder aanvoer van energie. Kampementen moeten dan energie-zelfvoorzienend zijn.⁴⁸ Energiemaatregelen binnen het militair apparaat worden vaak ingegeven door strategische, en niet door milieu-overwegingen. Het resultaat hoeft niet altijd hetzelfde te zijn.

Conclusie

De krijgsmacht benadert het klimaatprobleem als veiligheidsprobleem. Dat heeft gevolgen voor de aanpak. Bij ordehandhaving, het handhaven van controle over fossiele brandstoffen en het tegenhouden van migranten worden militaire middelen ingezet, en producten en diensten van de wapenindustrie. Door klimaatconflicten en migratie als veiligheidsprobleem te benaderen wordt gericht op gevolgen, en niet op oorzaken.

Belangrijk is om vast te stellen dat krijgsmacht en wapenindustrie een centrale rol hebben in het systeem dat klimaatverandering nu juist veroorzaakt; onze op fossiele brandstof gebaseerde economie. Een belangrijk deel van de krijgsmacht is ingericht op bescherming van aanvoer van grondstoffen, met name fossiele brandstof. Terwijl uitfasering van fossiele brandstof de enige manier is om onomkeerbare klimaatrampen te voorkomen. Als iets of iemand de aanvoer van fossiele brandstof dreigt te verstoren wordt dat de kop ingedrukt door militairen en para-militairen, soms met door Nederland geleverde wapens. Daarbij verdedigen krijgsmachten de orde van de rijken tegen belangen en rechten van de armen. Wie de winnaars en wie de verliezers zijn in de strijd om de schaarser wordende middelen wordt mede door militair geweld bepaald.

Nederland en Europa moeten de komende jaren fors investeren in klimaatbeleid. Conflict en migratie die mede wordt veroorzaakt door klimaatverandering zijn geen argument om te investeren in defensie en militaire technologie. Het draagt niet bij aan oplossing van het probleem. Als gekozen moet worden voor investeren in vrede en veiligheid, levert investeren in klimaatbeleid uiteindelijk het meeste op.

⁴⁷ <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2019/01/16/f-16%E2%80%99s-op-biobrandstof>

⁴⁸ <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/07/13/aanbiedingsbrief-met-evaluatie-van-de-operationele-energiestrategie>

Publicaties van Stop Wapenhandel

- **Wapens ondermijnen het ontwikkelingsbeleid.** Maart 2019
- **Building walls: Fear and securitization in the European Union.** I.s.m. Centre Delàs en Transnational Institute. November 2018
- **Nederlandse wapenexport, beleid en vergunningen 2017.** September 2018
- **Expanding the Fortress: The policies, the profiteers and the people shaped by EU's border externalisation programme.** I.s.m. Transnational Institute. Mei 2018
- **Onderzeeboten, nodig?** Oktober 2017
- **LCF-fregatten en het nucleair evenwicht.** September 2017
- **Nederlandse wapenexport 2016, een kritische analyse.** Augustus 2017
- **Europees geld voor de wapenindustrie.** (Ook verschenen als **European money for the arms industry**) Mei 2017
- **NATO and EU border security in the Mediterranean.** Mei 2017
- **TU Delft and the arms industry.** Mei 2017
- **Nederlandse wapens en Turks militair optreden.** Maart 2017
- **Border wars II: an update on the arms industry profiting from Europe's refugee tragedy.** I.s.m. Transnational Institute. December 2016

Zonder donateurs geen Stop Wapenhandel
Steun ons met een gift op rekening NL11 TRIO 0390 4073 80
t.n.v. Stop Wapenhandel, Amsterdam

Stop Wapenhandel
Anna Spenglerstraat 71 1054 NH Amsterdam
tel/fax 020 6164684 info@stopwapenhandel.org
www.stopwapenhandel.org